

ÖĞRETMENLERİN HAKLARI

1. 657 Sayılı Devlet Memurları Kanunu'nda Öğretmenlerin Hakları

Öğretmenlik mesleği, eğitim öğretim faaliyetlerinin gerçekleştirilmesi amacını sağlamaya yönelik bir meslektir. Öğretmenlik mesleğinin gereklerine uyma zorunluluğu ile birlikte, bu mesleğin tabi olduğu statüden kaynaklanan haklardan öğretmenlerin yararlanabileceğini söylemek mümkündür (Atay, 2009). Ülkemizde öğretmenlerin büyük çoğunluğu kamu okullarında 657 sayılı DMK kapsamında kamu görevlisi olarak görev yaptığı için, belirtilen kanunla memurlara tanınan haklara öğretmenlerin de sahip olduğu söylenebilir. DMK'nın "Uygulamayı İsteme Hakkı" başlığını taşıyan 17. maddesinde "*devlet memurları, bu kanun ve bu kanuna dayanılarak yayınlanan tüzük ve yönetmeliklere göre tayin ve tespit olunup yürürlükte bulunan hükümlerin kendileri hakkında aynen uygulanmasını istemek hakkına sahiptirler.*" şeklindeki hükmü ile öğretmenlerin de bu haklara sahip olduğu kabul edilmektedir.

DMK'da öğretmenlere sağlanan haklar "mesleki haklar", "mali haklar", "üçüncü kişilere karşı korunma hakları" ve "sosyal haklar" olmak üzere dört grupta değerlendirilebilir. Aşağıda bu haklar kısaca açıklanmıştır.

a. Mesleki Haklar

Memurluk mesleği ile ilgili olan haklarıdır ve Günday (2011) bu hakları, güvenlik ve hizmet hakkı, ilerleme ve yükselme (terfi etme) hakkı, statü haklarına hanel gelmemek üzere izin hakları, sendika kurma hakkı, toplu görüşme yapma hakkı ile kamu kuruluşlarından temin edilen bazı menfaatler şeklinde ifade etmektedir. Bu ayrıma bir de müracaat, şikâyet ve dava açma hakkı eklenebilir.

- *Güvenlik Hakkı.* DMK'da tanınan güvenlik hakkıyla kastedilen, öğretmenlerin kanunlarda yazılı haller dışında devlet memuru olarak memurluğuna son verilememesi hakkı ile aylık ve başka haklarının ellerinden alınamamasıdır (DMK, m. 18).

- *Hizmet Hakkı.* Hizmetin öğretmenler için bir ödev olduğu kadar, hak olarak da değerlendirmesi mümkündür. Buna göre öğretmenler kendi sınıfı olan eğitim-öğretim sınıfı dışında ve derecesinin altında bir görevde çalıştırılmazlar.

- *İlerleme ve Yükselme (Terfi Etme) Hakkı.* Mesleğe, 9. derecenin, 1. kademesinden başlayan öğretmenlerin diğer memurlar gibi ilerleme ve yükselme hakları bulunmaktadır. DMK öğretmenlerin terfi hakkından yararlanabilmesini özel koşullara tabi tutmadığı gibi; yönetimin takdir hakkı söz konusu olmaksızın (ceza, memurluktan çekilme gibi haller dışında) öğretmene tanımaktadır. Buna göre tüm terfiler atama tarihine ve toplu onay koşullarına uygun olarak sırayla yapılır.

• *İzin Hakkı.* Öğretmenlik mesleği belli saatlerde okullarda bulunarak yerine getirilmesi gereken bir meslektir. Buna göre DMK'da memurlara tanınan izin hakkıyla, öğretmenlerin sahip olduğu izin hakkı farklılaşmaktadır. DMK m. 102 uyarınca, devlet memurlarının yıllık izin süresi, hizmeti bir yıldan 10 yıla kadar (10 yıl dâhil) olanlar için yirmi gün, hizmeti 10 yıldan fazla olanlar için 30 gündür. Ancak öğretmenler bu haktan yararlanamazlar. Öğretmenlerin yaz tatili ve iki öğretim dönemi arasındaki dinlenme tatilleri olduğu için, ayrıca yıllık izin hakkı onlara tanınmamıştır. Ancak öğretmenlerin DMK m. 103 uyarınca hastalık ve diğer mazeret izni alma hakları vardır. Buna göre öğretmenlere DMK m. 105 uyarınca kanser, verem ve akıl hastalığı gibi uzun süreli bir tedaviye ihtiyaç gösteren hastalığı hâlinde 18 aya kadar, diğer hastalık hâllerinde ise 12 aya kadar izin verilir. Bu izin verilecek sağlık raporunda lüzum görülmesi şartına bağlı olmakla birlikte, izin süresince öğretmenin özlük haklarına dokunulamaz.

• *Müracaat, Şikâyet ve Dava Açma Hakkı.* DMK m. 21'de geçen bu hakkın, hem korunma hakkı hem de mesleki bir hak olarak ele alınması mümkündür. Çünkü söz konusu düzenleme, öğretmenlere üstleri veya kurumları tarafından kendilerine uygulanan yönetsel eylem ve işlemlerden dolayı şikâyet etme ve dava açma hakkını tanımaktadır. Anayasa'nın, yönetimin her türlü eylem ve işlemlerine karşı yargı yolunun açık olduğunu belirttiği hükmü (m. 125) karşısında, öğretmenler çalıştıkları kurum olan Milli Eğitim Bakanlığı'na karşı belirtilen hakka zaten sahiptir. Söz konusu hüküm, hakkın içeriğini düzenlemektedir.

• *Sendika Kurma, Sendikaya Üye Olma ve Toplu Görüşme Yapma Hakkı.* 1997 yılında 657 sayılı DMK'ya eklenen "Devlet memurları, Anayasa'da ve özel kanununda belirtilen hükümler uyarınca sendikalar ve üst kuruluşlar kurabilir ve bunlara üye olabilirler." hükmüyle öğretmenler sendika kurma ve kurulmuş sendikalara üye olma hakkına sahiptir. Öğretmenlerin

sendika kurmaları ve sendikalara üye olma esasları 4688 sayılı Kamu Görevlileri Sendikaları ve Toplu Sözleşme Kanunu (KGSTSK) ile hükme bağlanmıştır.

- *Çekilme Hakkı.* DMK'nın 20. maddesi uyarınca öğretmenler memurluktan çekilebilirler. Çekilme, öğretmenin tek yanlı irade açıklamasıdır.

- *Sınıf Değişirme Hakkı.* DMK'da yer bulan bu hak, öğretmenlerin eşit derece ve kademeler arasında, memuriyet sınıflarını değiştirebilmelerine imkân vermiştir (m. 71). Öğretmenler için sınıf değiştirme hakkının, eğitim ve öğretim hizmetleri sınıfı ile genel yönetim hizmetleri sınıfları arasında olabileceğine ilişkin Danıştay kararı bulunmaktadır (Ünver vd., 2005). Bir öğretmen sınıf değiştirmek istediğinde sadece genel yönetim hizmetleri sınıfında kendine uyan kadro, derece ve kademe bulunması durumunda sınıf değiştirebilmektedir.

b. Mali Haklar

DMK'da öğretmenlere tanınan ekonomik hak ve güvencelerdir. Bu haklara aşağıda değinilmiştir.

- *Aylık (Maaş) ve Ders Görevi Ücreti Hakkı.* DMK m. 89'da “Her derecedeki eğitim ve öğretim kurumları ile üniversite ve akademi (askeri akademiler dâhil), okul, kurs veya yaygın eğitim yapan kurumlarda ve benzeri kuruluşlarda öğretmen veya öğretim üyesi bulunmaması halinde öğretmenlere, öğretim üyelerine veya diğer memurlara veyahut açıktan atanacaklara ücret ile ek ders görevi verilebilir” denilmekte ve ücretle okutulacak ders saatlerinin sayısı, ders görevi alacakların nitelikleri ve diğer hususlar ilgili Bakanlığın teklifi ve Bakanlar Kurulunun kararı ile” tespit edileceği belirtilmektedir.

DMK'nın 176. maddesinde“DMK'nın 89. maddesine göre kendilerine ders görevi verilenlere, ders saati başına gündüz öğretimi için 140, örgün ve yaygın eğitim kurumlarında yarıyıl ve yaz tatillerinde, cumartesi ve pazar günleri ile saat 18.00'den sonra başlayan öğretim faaliyetleri için 150 gösterge rakamının bu Kanun'a göre belirlenen aylık katsayısı ile çarpımından oluşan miktar üzerinden ek ders ücreti ödenir” denilmek suretiyle alınacak ek ücretler belirlenmiştir.

- *Yolluk Hakkı.* DMK m. 177 uyarınca bir görevin ifası için sürekli veya geçici olarak görev yerinden ayrılanların yol giderleri ve gündelikleri yolluklar hakkındaki özel kanun hükümlerine göre ödenir. Burada kastedilen özel kanunlar Harcırah Kanunu ve Bütçe Kanunudur. Sözleşmeli olarak çalıştırılan öğretmenlerin yol masrafları ile gündelikleri ise sözleşmelerindeki şartlara göre ödenir.

• *Eğitim - Öğretim Tazminatı.* Eğitim - öğretim tazminatı, eğitim ve öğretim sınıfına ait bir mali hak olup, DMK m. 152/B’de düzenlenmiştir.

• *Emekli Maaşı ve Emekli İkramesi.* Emekli maaşı, öğretmenlerin hizmetleri sonunda, emekli statüsüne girmeleri ile hak ettikleri aylıktır ve emeklilik kanunlarına ve “Emekli Aylığı ve İkramesinin Hesaplanmasında Dikkate Alınacak Unsurlar”a bağlı olarak hesaplanmaktadır.

• *Dul ve Yetim Aylığı Hakkı.* Dul ve yetim aylığı bağlanma şartları 1 Ekim 2008’den önce kamu görevlisi olarak atanan öğretmenler ve bu tarihten sonra atanıp göreve başlayan öğretmenler için farklılık arz eder (Sosyal Güvenlik Kurumu, 2016). Buna göre, belirtilen tarihten önce göreve başlayanlar 5434 Sayılı TC Emekli Sandığı Kanunu uyarınca dul ve yetim aylığı almaya hak kazanabilirler.

• *Yabancı Dil Tazminatı.* 375 sayılı “657 Sayılı DMK, 926 Sayılı Türk Silahlı Kuvvetleri Personel Kanunu 2802 Sayılı Hâkimler ve Savcılar Kanunu, 2914 sayılı Yükseköğretim Personel Kanunu, 5434 sayılı TC Emekli Sandığı Kanunu ile Diğer Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnelerde Değişiklik Yapılması, Devlet Memurlar ve Diğer Kamu Görevlilerine Memuriyet Taban Aylığı ve Kıdem Aylığı ile Ek Tazminat Ödenmesi Hakkında Kanunun Hükmünde Kararname”nin 2. maddesi uyarınca aylıklarını 657 sayılı DMK hükümlerine göre almakta olan personelden, (kadro karşılık gösterilmek suretiyle sözleşmeli olarak çalışan personel dâhil) Maliye Bakanlığı ve Devlet Personel Başkanlığınca müştereken belirlenen dillerden yine bu iki kurum tarafından tespit olunan esas ve usuller çerçevesinde yapılan yabancı dil seviye tespiti sonunda her bir dil için 11 Nisan 1997 tarihli Başbakan onayı

ile hazırlanan “Yabancı Dil Tazminatı Miktarlarının Tespitine İlişkin Esaslar”a göre belli düzeyler (A, B, C) için belli oranlar belirlenmiştir.

c. Korunma Hakları

Öğretmenlerin görevlerini yerine getirirken korunmalarını sağlamak için onlara güvenceler tanıyan haklardır. Korunma hakları kapsamında isnat ve iftiralara karşı korunma hakkı ve özlük dosyası hakkı üzerinde durulacaktır.

- *İsnat ve İftiralara Karşı Korunma Hakkı.* DMK'nın "İsnat ve İftiralara Karşı Koruma" başlığını taşıyan 25. maddesi uyarınca, öğretmenler hakkındaki "*İhbar ve şikâyetler, garaz veya mücerret hakaret için, uydurma bir suç isnadı suretiyle yapıldığı ve soruşturma veya yargılamanın tabi olduğu kanuni işlem sonucunda bu isnat sabit olmadığı takdirde, merkezde öğretmenin en büyük amirinin, illerde valilerin, isnatta bulunanlar hakkında kamu davası açılmasını Cumhuriyet Savcılığı'ndan istenmesi mümkündür*". Bu hüküm sayesinde öğretmen asılsız iftira ve şikâyetlere karşı kamu gücüyle korunmaktadır.

- *Özlük Dosyası Hakkı.* 2011 yılında 6111 sayılı Kanun'la yapılan değişiklik uyarınca, sicil raporu uygulamasına son verilmiş ve öğretmenlerin, Türkiye Cumhuriyeti kimlik numarası esas alınarak kurumlarınca tutulacak personel bilgi sistemine kayıt olması düzenlenmiştir. Buna göre her öğretmen için bir özlük dosyası tutulur.

d. Sosyal Haklar

Öğretmenlerin sosyal yaşamdaki ihtiyaçlarını karşılayan ve düzenleyen hak ve güvenceler öğretmenlerin sosyal haklarını oluşturmaktadır. Sosyal haklar arasında emeklilik hakkı, hastalık ve analık sigortası, aile yardımı ödeneği, yeniden işe alıştırma, sosyal tesis ihtiyaçları, konut kredisi ve konut, ölüm yardımı ödeneği, tedavi yardımı ve cenaze giderleri sayılabilir:

- *Emeklilik Hakkı.* DMK m. 187’de öğretmenlerin emeklilik ve malûllük hallerinde kendilerinin, ölümleri halinde dul ve yetimlerinin sahip buldukları hakların emeklilik kanunlarıyla düzenleneceği belirtilmiştir. Buna göre 5510 sayılı Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu ile“*Çalışma yaşamları boyunca ülkemizin gelişimine büyük katkısı olan emeklilerimizin, emeklilik haklarını en iyi şekilde kullanabilmeleri, sosyal devletin önde gelen görevleri arasındadır. Söz konusu görevleri yerine getirmek amacıyla öncelikle tüm bireylere eşit kapsam ve kalitede sosyal güvenlik hizmeti verilen bir yapının oluşturulması için hazırlanan norm ve standart birliği sağlanmıştır.*” (SGK, 2016).

- *Hastalık ve Analık Sigortası Hakkı.* DMK’nun 188. maddesi uyarınca hastalık, analık ve görevden doğan kaza ile mesleki hastalıkları için ve eşleri ile bakmakla yükümlü oldukları anne, baba ve çocuklarının hastalık ve annelik hallerinde öğretmenlere gerekli sosyal sigorta yardımları sağlanır.

- *Aile Yardımı Ödeneği Hakkı.* Evli öğretmenlere aile yardımı ödeneği verileceği DMK m. 202’de düzenlenmiştir. Buna göre, öğretmenin her ne şekilde olursa olsun menfaat karşılığı

çalışmayan veya herhangi bir sosyal güvenlik kuruluşundan aylık almayan eşi için ve çocuklarından her biri için ayrı ayrı olmak üzere aile yardımı ödeneği verilmektedir. Bu hak aynı zamanda dul ve çocukları olan öğretmenlere de verilmiştir (m. 202/f.3).

- *Konut Kredisi ve Konut Edinme Hakkı.* DMK'nın 192. maddesi uyarınca, 10 ve daha üzeri hizmet yılını dolduran öğretmenler Toplu Konut Fonu'ndan özel şartlarla ve öncelikli olarak konut kredisi alabilirler. Bu şartlar Toplu Konut İdaresi Başkanlığı'nca yürütülecek bir yönetmelikle belirlenir. Ayrıca DMK'nın 193. maddesi uyarınca, öğretmenlerin lüzum ve zaruret görülen yerlerle kiralık konut ihtiyaçları, İmar ve İskân Bakanlığı'nca tespit edilerek Bakanlar Kurulu'nca onanacak programlar gereğince, genel ve katma bütçelere her yıl konulacak ödeneklerle tesis edilecek fondan karşılanır.

- *Doğum Yardımı Ödeneği Hakkı.* DMK'nın 207. maddesinde düzenlenen doğum yardımı ödeneğine ilişkin düzenleme 2015 yılında mülga olmuştur. Bu düzenleme yerine 633 sayılı KHK'da şu hüküm getirilmiştir: “*Türk vatandaşlarına, canlı doğan birinci çocuğu için 300 TL, ikinci çocuğu için 400 TL, üçüncü ve sonraki çocukları için 600 TL doğum yardımı yapılır. Bu yardım Türk vatandaşı olan anne veya babaya, her ikisi de Türk vatandaşı ise anneye yapılır. Doğum yardımı, Bakanlıkça belirlenen zorunlu hâllerde babaya ödenebilir. Doğum yardımı ödenmesinde ‘Kimlik Paylaşımı Sistemi’nde yer alan nüfus kayıtları esas alınır. Bu kapsamda yapılan ödemeler, Bakanlık bütçesine bu amaçla konulan ödenekten karşılanır. Bu fıkrada belirtilen tutarları artırmaya Bakanlık ile Maliye Bakanlığı müştereken yetkilidir.*” Ancak söz konusu düzenleme uyarınca kamu kurum ve kuruluşlarında istihdam edilen personele, doğum yardımı ödeneği veya başka bir ad altında aynı amaçla ilgili mevzuatta öngörülen ödemeler yapılmaz.

- *Ölüm Yardımı Ödeneği Hakkı.* DMK'nın 208. maddesi uyarınca, öğretmenlere eşi veya çocuklarının ölümü durumunda en yüksek devlet memuru aylığı (Başbakanlık müsteşarı aylığı) tutarında ve öğretmenin kendisinin ölümü durumunda önceden belirttiği bir kişi varsa ona, yoksa ailesine en yüksek devlet memuru aylığının iki katı tutarında ölüm yardımı ödeneği verilmektedir. Bu ödenek de hiçbir vergi ve kesintiye tabi tutulmaksızın ve ödeme emri aranmaksızın saymanlarca derhal ödenir. Bu yardım borç için haciz edilemez.

- *Tedavi Yardımı ve Cenaze Giderlerin Karşlanması Hakkı.* DMK'nın tedavi yardımlarını düzenleyen 209. maddesi 2006 yılına mülga edilmiştir. Ancak "Devlet Memurlarının Tedavi Yardımı ve Cenaze Giderleri Yönetmeliği" yürürlüktedir. Söz konusu Yönetmeliğin 3. maddesi uyarınca yurtiçinde, öğretmen, öğretmenin herhangi bir şekilde sağlık yardımından yararlanamayan eşi, öğretmenin bakmakla yükümlü olduğu ve herhangi bir şekilde sağlık yardımından yararlanamayan anne, babası, öğretmenin aile yardımı ödeneğine hak kazanan çocukları bu Yönetmelik kapsamındaki haklardan yararlanabilir.

2. Milli Eğitim Bakanlığı Mevzuatında Öğretmenlerin Hakları

Milli Eğitim Temel Kanunu'nda öğretmene tanınan haklar eğitim alma hakkı, kariyer hakkı, öğretmenlerin hizmet içi yetiştirilmesi hakkı, yurt içi ve yurt dışı yetiştirme imkânları ve konut hakkıdır. Aşağıda bu haklar ile ilgili kısa bilgiler verilecektir.

a. Eğitim Alma Hakkı

METK öğretmenlik mesleğinin özel bir ihtisas alanı olduğunu belirttikten sonra, öğretmenlik niteliklerinin kazanılabilmesi için, hangi öğretim kademesinde olursa olsun, öğretmen adaylarının yükseköğrenim görmelerinin sağlanmasını esas kılmıştır. Buna göre bu eğitim öğretmenlerin lisans öncesi, lisans ve lisansüstü seviyelerde yatay ve dikey geçişlere de imkân verecek biçimde düzenlenir (m.43). Buna öğretmenlerin “eğitim alma hakkı” denilebilir. Ayrıca öğretmenlerin daha üst öğrenimlerini sağlamak için hizmet içi eğitim faaliyetleri (kurs, seminer vb.) düzenlenir; bu öğrenimleri için gerekirse yurt içi ve yurt dışı yetiştirme imkânlarından yararlandırılır (m. 48–49).

b. Kariyer Hakkı

METK'nın 43. maddesinin ilerleyen fıkralarında “Kariyer Basamakları” ile ilgili genel açıklamalara yer vermiştir. Buna göre, m. 43/f.4 uyarınca öğretmenlik mesleği; adaylık döneminden sonra öğretmen, uzman öğretmen ve başöğretmen olmak üzere üç kariyer basamağına ayrılmaktadır. Öğretmenlerin MEB tarafından kendilerine özel olarak verilmiş “Kariyer Hakkı”nın olduğu söylenebilir.

c. Hizmet İçinde Yetiştirilme Hakkı

METK'nın 48. maddesi uyarınca retmenlerin daha st öğrenim görmelerini sağlamak üzere yaz ve akşam okulları açılır veya hizmet içinde yetiştirilmeleri amacıyla kurslar ve seminerler düzenlenir. Öğretmenlerin bu seminerlerden yararlanma hakları vardır.

d. Yurt İçi ve Yurt Dışında Yetiştirilme Hakkı

METK'nın 49. maddesi uyarınca, yurt içinde ve dışında daha st öğrenim yapmak veya bilgi, görgü ve ihtisaslarını arttırmak isteyen öğretmenlerin aylıklı veya aylıksız izinli sayılmaları sağlanır. Ancak ğretmenlerin bu haktan yararlanabilmeleri için, milli eğitimin ihtiyaçları gözönünde bulundurularak şartlar belirlenebilir. Söz konusu şartlar Yönetmelik ile belirlenir. Öğretmenlerin yurt dışında yetiştirilmek üzere görevlendirilmeleri, MEB'in ilgili birimleri tarafından "Yetiştirilmek Amacıyla Yurt Dışına Gönderilecek Devlet Memurları Hakkında Yönetmelik" uyarınca yapılmaktadır.

e. Konut Hakkı

METK'nın 50. Maddesinde (DMK'dan farklı olarak) sadece öğretmenlere tanınmış konut hakkından söz edilmektedir. Söz konusu konut hakkı, MEB tarafından gerekli görülen yerlerde, özellikle mahrumiyet bölgelerinde görevli öğretmenlere konut sağlanması şeklinde gerçekleşir. Söz konusu konutlar, okul binaları ile birlikte planlanır ve yapılır.